

Toespraak

van de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, prof.dr. J.A. Bruijn
tijdens het symposium 'Grote idealen, smalle marges' van het Centrum voor
Parlementaire Geschiedenis

Datum 1 september 2022

Dames en heren,

Allereerst, van harte welkom in de Eerste Kamer.

Wij hebben met plezier onze zaal ter beschikking gesteld voor dit symposium.

Deze tijdelijke plenaire zaal is natuurlijk heel anders dan u gewend bent.

Ondanks de lampen die wij na de vorige renovatie in 1995 van de provincies
kregen.

En natuurlijk de inktpotjes, zoals die ook in de jaren zeventig van de vorige eeuw
op de bankjes stonden.

Een groot verschil is het kunstwerk dat achter het rostrum hangt.

Het schilderij van koning Willem II wordt momenteel gerestaureerd.

We hebben daarom de Nederlandse kunstenaar Navid Nuur gevraagd een
kunstwerk te maken voor deze prominente plek.

U ziet twaalf vlakken, voor twaalf provincies.

En 75 verticale banen: de Kamerleden.

Alles is vervat in begrensde rechthoeken.

Zoals fracties die duidelijk afgebakend van elkaar politiek bedrijven, maar samen
toch één geheel vormen.

Uw positie in de zaal bepaalt het beeld van het werk.

Zodra u een andere positie inneemt, ziet u iets anders.

Probeert u dat straks maar eens.

Ook dat staat voor mij symbool voor de politiek.

We kijken naar hetzelfde, maar zien allemaal iets anders.

En met elkaar zien we het geheel.

Dat is de kracht van dit kunstwerk.

Navid Nuur hoopt dat wie zijn kunst toelaat op een andere manier leert denken.

Vertaald naar de politiek zouden we tijdens het debat ons ook eens in de positie
van de ander kunnen verplaatsen.

Dat past bij deze kamer van reflectie.

datum 1 september 2022

blad 2

Dames en heren,

De jaren tussen 1971 en 1982 worden gekenmerkt door polarisatie in de politiek en grote maatschappelijke onrust.

En door het betrekken van senatoren om die politieke tegenstellingen te overbruggen.

Zo was in 1971 het kabinet-Biesheuvel I er zonder Eerste Kamerlid Steenkamp waarschijnlijk nooit gekomen.

Wanneer de onderhandelende Tweede Kamerfracties er in de kabinetsformatie niet uitkomen, roept koningin Juliana namelijk de hulp in van KVP-senator Piet Steenkamp.

Als informateur was het zijn opdracht om te zoeken naar een coalitie die kon rekenen op een meerderheid in de Tweede Kamer.

Het lukte Steenkamp om de grote tegenstellingen tussen de onderhandelende partijen te overbruggen, al was hij de eerste om te erkennen dat de bezuinigingen die het kabinet nodig achtte, nog veel complicaties met zich mee zouden brengen.

Ik ben voor deze geschiedschrijving overigens schatplichtig aan het gedenkboek 'Aan deze zijde van het Binnenhof' dat in 1990 verscheen ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Eerste Kamer.

Met een voorwoord van inmiddels Eerste Kamervoorzitter Piet Steenkamp.

De jaren '70 stonden voor de Eerste Kamer echter ook in het teken van voorstellen van de regering om de Grondwet te herzien, in het bijzonder de rol en positie van de Eerste Kamer.

En de Senaat paste zelf zijn werkwijze aan.

Er werd niet langer over elk begrotingsvoorstel afzonderlijk gedebatteerd.

Zo mogelijk werden begrotingen als hamerstuk aangenomen en indien gewenst kwamen er beleidsdebatten in het voorjaar.

Een van de achterliggende wensen was dat de Kamer niet langer de hele week wilde vergaderen, maar slechts een dag in de week.

In 1971 kwam het deeltijdparlement met de vaste dinsdagse vergaderdag tot stand zoals wij dat tot op de dag van vandaag kennen.

Terug naar de herziening van de Grondwet.

datum 1 september 2022

blad 3

Ik licht twee wijzigingen uit: de wijze van verkiezing van de Eerste Kamer en het terugzendrecht.

Tijdens opeenvolgende kabinetten kwamen er evenzoveel voorstellen voor wijziging van het parlementair stelsel, waarvan alleen het terugbrengen van de zittingsduur van de Eerste Kamer, zoals dat werd voorgesteld door het kabinet-Den Uyl, de eindstreep haalde.

Sinds 1983 worden daarom alle Eerste Kamerleden voor vier jaar gekozen in plaats van voor zes.

Waarbij de gehele Kamer in één keer wordt vervangen en niet om de drie jaar de helft, zoals dat tot dat moment gebeurde.

Een ander voorstel betrof – ja, toen al ... - een terugzendrecht voor de Eerste Kamer.

Dit kwam niet van het kabinet-Den Uyl, maar van ARP-Tweede Kamerlid De Kwaadsteniet, die tegelijk moest constateren dat de geesten daarvoor nog niet rijp waren.

Waarom ik deze twee voorstellen eruit pak?

Fast forward naar 2022, ruim drie jaar nadat de staatscommissie Parlementair Stelsel onder leiding van Johan Remkes haar rapport Lage drempels, hoge dijken uitbracht, zien we opnieuw – of misschien beter *nog steeds* – discussie over de rol en positie van de Eerste Kamer.

Zoals over de verkiezingstermijn en over het terugzendrecht.

Het terugzendrecht blijft terugkeren omdat het slechts kunnen verwerpen of aannemen van een wetsvoorstel, zonder ruimte voor aanpassing, tot ongemak kan leiden. Ook al is er een staatsrechtelijk geitenpaadje: de novelle, de door de regering zelf ingediende wetswijziging om een verwerping in de Senaat te voorkomen.

Omdat de Kamer geen onnodige vertraging wil door een wetsvoorstel te verwerpen, maar evenzeer twijfels over een wetsvoorstel gehonoreerd wil zien.

Een terugzendrecht zou uitkomst kunnen bieden.

De hamvraag is dan wel wie het laatste woord moet hebben: de Tweede of, zoals nu, de Eerste Kamer. Oftewel: moet de Eerste Kamer in ruil voor meer inhoudelijke invloed het vetorecht inleveren?

datum 1 september 2022

blad 4

De staatscommissie en het vorige kabinet neigden naar het laatste woord voor de Tweede Kamer.

De nieuwe minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Bruins Slot moet het wetsvoorstel hierover nog indienen.

Het is dus nog afwachten.

Ik wil daar ook niet op vooruitlopen. Maar laat ik wel dit zeggen: een terugzendrecht waarbij geen recht wordt gedaan aan ernstige inhoudelijke bezwaren vanuit de Eerste Kamer – omdat de Tweede Kamer die in de praktijk bijvoorbeeld om politieke redenen negeert – verliest al snel z'n betekenis en zal mogelijk spoedig in onbruik raken.

Dan de verkiezing van de Eerste Kamer.

De staatscommissie-Remkes liet dat onderwerp ongemoeid. Dat belette minister Ollongren, tot afgelopen januari minister van Binnenlandse Zaken, niet om in 2019 een wetsvoorstel in te dienen om de situatie weer terug te draaien naar die van voor 1983.

Een langere zittingsperiode van de Eerste Kamerleden, hun indirecte verkiezing en de vertraagde doorwerking van wijzigingen in de politieke krachtsverhoudingen in de Eerste Kamer passen beter bij de rol en positie van de Eerste Kamer als *chambre de réflexion*," aldus Ollongren.

Het voorstel is in januari 2020 aangenomen door de Tweede Kamer, met naast de coalitiepartijen, steun van Fractie-Krol en FVD.

Toen het kabinet-Rutte III begin 2021 demissionair werd, heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel als controversieel bestempeld. Het is nu nog in behandeling bij onze commissie Binnenlandse en Algemene Zaken, in afwachting van antwoorden van de minister.

In de discussie over de rol van de Eerste Kamer zien we nu deels dus dezelfde onderwerpen als vijf decennia geleden.

Een andere discussie die de gemoederen al bijna net zo lang bezighoudt is de vermeende 'politisering' van de Eerste Kamer.

In de in onze herinnering en de overlevering zo gepolariseerde jaren zeventig waren de politieke verhoudingen een stuk stabielere dan nu.

datum 1 september 2022

blad 5

Met grotere fracties, stabielere verkiezingsvoorkeuren én ruimere meerderheden in *beide* Kamers.

In de afgelopen twaalf jaar daarentegen, kon slechts één kabinet tussen oktober 2017 en juni 2019 op een meerderheid in beide Kamers rekenen.

Het huidige kabinet heeft een meerderheid in de Tweede maar niet in de Eerste Kamer.

Tijdens de formatie werd dit aanvaardbaar en werkbaar geacht door de formerende partijen.

Toch heeft de Eerste Kamer ook in de eerste acht maanden dat dit kabinet in functie is, al met enige regelmaat het verwijt gekregen te politiek te zijn en het werk van de Tweede Kamer nog eens over te doen.

Deze zomer nog gebeurde dat naar aanleiding van een brief die een aantal oppositiefracties aan minister Kuipers van VWS stuurden over een wetsvoorstel voor de wijziging van de Wet publieke gezondheid in het kader van de coronapandemie.

Het voorziet niet in 'medebeslissende zeggenschap' van de Eerste Kamer bij de toekomstige activering van collectieve coronamaatregelen, schrijven de fracties. Een meerderheid van de Eerste Kamer heeft zich daarvoor de afgelopen twee jaar wel sterk gemaakt.

Volgens de briefschrijvers moet de Eerste Kamer zich over de totstandkoming én activering van dergelijke maatregelen kunnen uitspreken.

De brief heeft, los van de inhoudelijke boodschap, ook tongen losgemaakt of de Eerste Kamer hiermee niet voor z'n beurt spreekt.

Het wetsvoorstel was immers nog niet bij het parlement ingediend.

Het is inderdaad ook ongebruikelijk en de Eerste Kamer past in beginsel terughoudendheid zolang een wetsvoorstel nog niet bij haar aanhangig is.

Anderzijds is er ook bijval.

De brief is immers ook te zien als een tijdig politiek signaal na twee jaar van moeizame debatten van de Eerste Kamer met het kabinet over tijdige instemming van de Kamer bij coronamaatregelen.

Zodat het kabinet zich goed kan vergewissen van de zorgen in de Eerste Kamer en ook omdat de Eerste Kamer dan wellicht niet voor een heel lastig dilemma bij de behandeling zelf komt te staan.

datum 1 september 2022

blad 6

De zorg van de Kamer in deze komt voort uit de wens om in geval van eventuele inperking van grondrechten niet buitenspel te komen te staan. En grondrechten hebben zoals iedereen weet onze bijzondere interesse.

Over het terugzendrecht, de Eerste Kamerverkiezingen en de politieke Eerste Kamer is het laatste woord voorlopig niet gezegd.

Dames en heren, tot slot,

Het kunstwerk van Navid Nuur hangt niet voor niets tegenover de regeringstafel. Iedere minister of staatssecretaris die voor het eerst in de Kamer komt, vertel ik over de betekenis van het werk.

Want het zijn niet alleen de Kamerleden die zich moeten kunnen verplaatsen in de ander. Het geldt voor het kabinet minstens evenzeer.

Dank u wel.